

Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşlı Bireylere Yönelik Tutumları ve Empatik Yaklaşım Becerileri

Attitudes of Nursing Students towards Elderly People and Empathic Approach Skills

Dilek Sarı¹, Ebru Baysal¹, Nihal Taşkıran², Esin Acar³, Raşan Çevik Akyl²

¹Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Hemşirelik Esasları ABD, İzmir, Türkiye.

²Adnan Menderes Üniversitesi Söke Sağlık Yüksekokulu, Aydın, Türkiye.

³Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Aydın, Türkiye.

Özet

Amaç: Bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinin yaşlı bireylere yönelik tutumları ve empatik yaklaşım becerilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Materyal-Metot: Araştırma kesitsel ve tanımlayıcı nitelikte bir çalışmadır. Araştırmanın verileri Ekim-Kasım 2017 tarihleri arasında toplanmış olup, örneklemini araştırmaya katılmaya gönüllü olan 220 son sınıf hemşirelik öğrencisi oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında Öğrenci Tanıtım Formu, Kogan'ın Yaşlı İnsanlara Karşı Tutum Ölçeği ve Temel Empati Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde sayı, yüzdeler, dağılım, t testi ve ANOVA testi kullanılmıştır.

Bulgular: Öğrencilerin Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği toplam puan ortalamasının 136,18±9,17, Temel Empati Ölçeği puan ortalamasının ise 74,87±9,41 olduğu saptanmıştır. Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği puan ortalamaları öğrencilerin yaşlı bakım biriminde çalışmayı isteme durumuna ve geriatri dersi alma durumuna göre anlamlı farklılık göstermiştir (p<0,05). Temel Empati Ölçeği puan ortalamaları öğrencilerin cinsiyetlerine, yaşlı bakım biriminde çalışmayı isteme durumuna, geriatri dersi alma durumuna ve en uzun yaşadığı bölgeye göre anlamlı farklılık göstermiştir (p<0,05).

Sonuç: Öğrencilerin empatik yaklaşım becerilerinin ve yaşlı tutumlarının kısmen olumlu olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin empatik yaklaşım becerileri; cinsiyet, yaşlı bakım ünitesinde çalışmaya istekli olma, geriatri dersleri alma ve uzun süre yaşanan bölge gibi faktörlerden etkilenmektedir. Ayrıca yaşlı bakım biriminde çalışmayı isteyen ve geriatri dersi alan öğrencilerin yaşlılara karşı tutumları anlamlı düzeyde yüksektir.

Anahtar kelimeler: Hemşirelik, Öğrenci, Empati, Yaşlı Birey, Tutum.

Giriş

Dünya'da olduğu gibi ülkemizde de beklenen yaşam süresinin uzamasıyla birlikte yaşlı nüfus oranı hızla artmaktadır (1). Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK) 2017 yılı verileri son beş yılda yaşlı nüfus oranının %17 artarak, 6 milyon 895 bin 385 kişiye ulaştığını göstermektedir. Yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı ise %8,5'e yükselmiş olup, nüfus

Abstract

Objective: To determine the attitudes of nursing students towards aged people and their empathic approach skills.

Material-Method: The study is a cross-sectional and descriptive study. The data of the study were collected between October and November 2017. The sample of the study was consisted of 220 senior nursing students who volunteered to participate in the study. Data were collected by using Student Information Form, Kogan's Attitude Toward Old People Scale and Basic Empathy Scale. Analysis of the data was used number, percentage, t test and ANOVA analyzes.

Results: It was determined that mean score of Kogan's Attitude Toward Old People Scale was 136.18±9.17 and Basic Empathy Scale was 74.87±9.41. The mean scores of the Kogan's Attitude Toward Old People Scale were found to be significantly different according to the status of the students who want to work in the elderly care unit and the status of taking geriatric course (p<0.05). The mean scores of Basic Empathy Scale scores were found to be significantly different according to the gender of the students, want to work in the elderly care unit, the status of taking geriatric course and the region where they lived the longest (p<0.05).

Conclusions: The students' elderly attitudes were found to be partially positive. Students's empathic approach skills were affected by variables such as; sex, willingness to work in the elderly care unit, taking geriatrics courses and the region lived for a long time. In addition, the elderly attitudes of the students who want to work in the elderly care unit and who take geriatrics course are significantly higher.

Keywords: Nursing, Student, Empathy, Aged People, Attitude.

projeksiyonlarına göre bu oranın 2023 yılında %10,2 olacağı öngörülmektedir (2).

İlerleyen yaşla birlikte bireylerin fonksiyonel kapasitesinin azalması, kronik hastalıkların ve diğer sağlık sorunlarının artmasıyla, yaşlılık kaçınılmazı gereken bir durum olarak algılanmaktadır. Bunun sonucunda toplumun birçok alanında yaşlılığa yönelik olumsuz tutum ve önyargılar oluşabilmekte

ve bu tutumlar yaşlı ayrımcılığına neden olabilmektedir (3). Literatürde yaşlı ayrımcılığının yaşandığı alanlardan birinin de sağlık hizmetleri olduğu belirtilmektedir (1, 3). Yaşlı nüfus oranındaki bu artış, yaşlı bakımıyla ilgili sorunları da beraberinde getirmektedir. Yaşlı bireylerin sağlık bakım ihtiyacının giderek artmasına paralel olarak yaşlı bakımını verecek sağlık profesyonellerine olan gereksinim de artmaktadır (4). Nüfustaki bu değişim göz önünde bulundurulduğunda hemşirelik öğrencilerinin büyük bir bölümünün mezuniyet sonrası ağırlıklı olarak yaşlı bireylerle çalışacakları öngörülmektedir (5). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlanma ve yaşlılara yönelik bilgi, beceri, inanç ve tutumları, yaşlılara verilen sağlık hizmetinin etkinliğini ve kalitesini etkilemektedir (3, 6, 7). Hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara yönelik bilgi, tutum ve çalışma isteklerine yönelik çeşitli ülkelerde yapılan çalışmaların sonucunda; öğrencilerin büyük çoğunluğunun yaşlılarla ilgili bilgilerinin ve yaşlılarla çalışma isteklerinin yetersiz olduğu saptanmıştır (6, 8, 9). Bazı çalışmalarda hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara karşı pozitif tutuma sahip olduğu (8-10), bazılarında ise negatif tutum gösterdiği (1, 11) belirlenmiştir. Gençlerin empatik yaklaşım becerilerinin yaşlılara yönelik tutumları ve yaşlı ayrımcılığı üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir (12).

Orlando, hastaların gereksinimlerini her zaman açıkça ortaya koyamadıklarını, bu nedenle hemşirelerin etkin iletişim becerileri ile bu gereksinimleri ortaya çıkarabileceklerini belirtmektedir. Hastaların duygularını ifade etmesini kolaylaştırmak ve anlamak için hemşirelerin ve diğer sağlık ekibinin empatik iletişim becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir (13). Çalışmalar hemşirelik bakımının başarıya ulaşmasında empatik yaklaşım becerisinin önemli olduğunu (13, 15), empatinin etkin kullanımı sonucunda hasta memnuniyetinin ve genel sağlık durumunun olumlu yönde etkilendiğini (16) ve hizmet kalitesinin yükseldiğini göstermektedir (15). Yaşlılık genellikle bireylerin kendilerini ve ihtiyaçlarını doğru bir şekilde ifade edemedikleri ve bu konuda çeşitli problemler yaşadıkları bir dönemdir (14). Bu bağlamda, yaşlılara verilen sağlık hizmetinin kalitesini iyileştirmek için, sağlık çalışanlarının yaşlılara yönelik pozitif tutum ve empatik yaklaşım becerilerinin geliştirilmesi önemlidir. Sadece mezun olan hemşirelerin değil, aynı zamanda bu mesleği yakın gelecekte gerçekleştirecek olan hemşirelik öğrencilerinin yaşlılık ile ilgili görüşleri de yaşlılara yönelik tutumları açısından çok önemlidir. Hemşirelik öğrencilerinin empatik yaklaşım becerileri ve yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi, müfredatın düzenlenmesi için bir fırsat sağlayacaktır ve bu da yeni mezun hemşirelerin seçimini ve performansını olumlu yönde etkileyecektir (14). Empati hemşirelik mesleği için çok önemli olmasına rağmen hemşirelik öğrencileri ile yapılan çalışmalar empatik yaklaşım becerilerinin ortalamasının üzerinde olduğunu fakat istenilen düzeyde olmadığını göstermektedir (14, 17, 18).

Sağlık eğitim programları uzun süredir sağlığı geliştirmek ve hastalıkları tedavi etmek için gerekli teknik ve klinik bilgilere odaklanmış, öğrencilerin hastalara karşı nasıl empatik yaklaşım geliştirmeleri gerektiği kısmı aksamıştır (4). Empatik yaklaşım hemşirelik eğitimi süresince etkili

eğitim yöntemleriyle geliştirilebilen bir beceri olarak kabul edilmektedir. Eğitim yönteminin çeşitlendirilmesiyle öğrencilerin empatik yaklaşım becerilerinin olumlu etkilendiği düşünülmektedir. Mete ve Gerçek'in (2005) çalışmasında probleme dayalı öğretim sisteminin öğrencilerin empatik eğilim ve empatik yaklaşım becerilerini geliştirdiği saptanmıştır (17). Simülasyon oyunları ve rol play gibi aktif öğrenme teknikleri, öğrencilere yaşlı yetişkinlerin yaşadığı bazı fonksiyonel zorlukları deneyimleyecekleri yapılandırılmış fırsatlar sunmaktadır (4).

Yaşlı bakımına yönelik sağlık hizmetlerinde kalitenin artırılabilmesi için hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutum ve empatik eğilimlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu anlamda bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinin yaşlı bireylere yönelik tutumları ve empatik yaklaşım becerilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Materyal-Metot

Bu araştırma tanımlayıcı tipte planlandı ve uygulandı. Bu araştırmanın evrenini ve örneklemini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında bir üniversitenin Sağlık Yüksekokulu'nda hemşirelik bölümünde 4. sınıfa devam eden ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan 220 hemşirelik öğrenci oluşturmuştur. Araştırmanın verileri Ekim-Kasım 2017 tarihleri arasında toplanmıştır. Verilerin toplanmasında öğrencilerin bazı sosyodemografik özellikleri ve yaşlı bireylerle yaşama ve çalışma isteğine yönelik 20 sorudan oluşan Öğrenci Tanıtım Formu, yaşlılara yönelik tutumlarını değerlendiren Kogan'ın Yaşlı İnsanlara Karşı Tutum Ölçeği ve empatik yaklaşımlarını değerlendiren Temel Empati Ölçeği kullanılmıştır. Ölçeklerin kullanımı için yazarlardan mail yoluyla izin alınmıştır.

Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği yaşlılara yönelik tutumları belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Yaşlılarla ilişkili ifadelerin yer aldığı 34 maddeden oluşan likert tipi bir ölçektir. Ölçekteki 17 madde olumlu ifadeleri içerirken, 17 madde ise olumsuz ifadeleri içermektedir. Ölçeğe verilen yanıtlar bir puan (kesinlikle katılmıyorum) ile yedi puan (kesinlikle katılıyorum) arasındadır. Cevaplanmayan madde 4 olarak puanlanmaktadır. Ölçek toplam puanı, olumsuz yanıtların puan değerleri tersine çevrilip olumlu yanıtlara dahil edilerek hesaplanmaktadır. Ölçekten elde edilen puanlar 34-238 arasında değişmektedir. Puanın yüksek olması yaşlılara karşı olumlu tutumu, düşük olması olumsuz tutumu göstermektedir. Kogan'ın (1961) orijinal çalışmasında ölçeğin toplam madde korelasyonu 0,1-0,7 arasındadır. Türkiye'de Küçükçüçlü ve arkadaşlarının (2011) çalışmasında Cronbach Alpha değeri 0,89 olarak bulunmuştur (19). Bizim çalışmamızda çalışmasında Cronbach Alpha değeri 0,85 olarak bulunmuştur. Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri ise 0,75 olarak bulunmuştur.

Temel Empati Ölçeği Jolliffe ve Farrington (2006) tarafından dört temel duygu (korku, üzüntü, öfke, mutluluk) çerçevesinde empati seviyesini ölçmek için geliştirilmiştir. Topçu ve ark. (2010) tarafından Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği yapılmıştır. Likert tipi yirmi maddeden oluşan ölçeğin 9 maddesi bilişsel empatiyi ölçen, 11 maddesi ise duygusal empatiyi ölçen ifadelerden oluşmaktadır. Bilişsel empati alt boyutu için ölçekten alınabilecek en düşük puan 9, en yüksek puan 45'tir.

Duygusal empati alt boyutu için ise ölçekten alınabilecek en düşük puan 11, en yüksek puan 55'tir. Ölçekten alınabilecek toplam puanlar 20 ile 100 arasında değişmekte ve toplam puanın yüksekliği bireyin empati düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (20). Duygusal empati boyutunun iç tutarlık katsayısı 0,76, bilişsel empati boyutunun iç tutarlık katsayısı ise 0,80'dir. Bizim çalışmamızda çalışmada Cronbach Alpha değeri 0,81 olarak bulunmuştur. Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri ise 0,80 olarak bulunmuştur.

Öğrenciler araştırmanın amacıyla ilgili bilgilendirildikten sonra çalışmaya katılmaya gönüllü olan öğrenciler belirlenmiş ve soru formları araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Soru formlarının doldurulması yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Veriler SPSS 21.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Öğrencilerin tanımlayıcı özelliklerine yönelik verilerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir. Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği ve Temel Empati Ölçeği'ne dair puan ortalamaları ve standart sapmaları verilmiştir. Öğrencilerin bazı tanımlayıcı özellikleri ile yaşlı tutumları ve empatik eğilimleri arasındaki karşılaştırmalarda ise t testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. Sonuçlar için $p < 0,05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

Araştırmanın yürütülmesi için Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Bilimsel Etik Kurul'undan 2016-272 sayılı ile etik izin alınmıştır. Araştırmanın yürütüldüğü kurumdan yazılı izin alınmıştır. Araştırmaya dahil olan öğrenciler çalışma hakkında bilgilendirilmiş, yazılı ve sözlü gönüllü olurları alınmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan öğrencilerin tanımlayıcı özellikleri Tablo 1'de verilmiştir. Öğrencilerin yaş ortalaması $22,38 \pm 1,21$ olup, yarısından fazlası (%63,6) kızdır. Öğrencilerin yarısından fazlasının (%62,3) 1-3 kardeşi olduğu, en uzun yaşadıkları yerlerin il (%39,6) ve ilçe (%45,9) olduğu, yaklaşık üçte birinin en uzun yaşadığı bölgenin ise Ege (%30,5) olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin ailelerinin yarısından fazlasının (%64,5) gelirlerinin giderlerine denk olduğu, çoğunun çekirdek aile (%77,7) olduğu ve öğrencilerin yaklaşık üçte ikisinin (%69,5) arkadaşlarıyla aynı evde yaşadığı görülmüştür. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%80,5) 65 yaş üstü bir yakını olduğu ve bunların yaklaşık yarısının büyükbaba ya da büyükanne olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin yaklaşık üçte biri (%33,2) 65 yaş üstü bir yakını ile aynı evde yaşamaktadır. Öğrencilerin birlikte yaşadıkları yakını genellikle (%50,7) büyükannedir ve birlikte yaşadıkları süre (%39,7) 1-5 yıldır. Öğrencilerin yaklaşık üçte ikisi (61,8) yaşlı aile üyeleri ile birlikte yaşamak istediğini belirtmiştir. Birlikte yaşamayı isteme nedenleri incelendiğinde sıklıkla (%61,7) "yaşlı birey ailenin bir parçasıdır" ve daha az oranda (%35,2) "yaşlı birey tek başına evde yaşamamalıdır" ifadelerini kullandıkları görülmüştür. Yaşlı aile üyeleri ile birlikte yaşamayı istememe nedenleri incelendiğinde ise en sık kullandıkları ifadeler sırayla; "ayrı evlerde olmak daha iyi", "yaşlılar yalnız yaşayabilirler" ve "yaşlı ile birlikte olmak sınırlama getirir" şeklindedir. Bununla birlikte çoğu öğrenci (%85) yaşlı aile üyesinin huzurevinde yaşamasını istememektedir. Öğrencilerin yaşlı bakım biriminde çalışma istekleri sorgulandığında yaklaşık üçte ikisinin (%67,7) çalışmayı istediği belirlenmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu

Tablo 1. Hemşirelik öğrencilerinin tanımlayıcı özellikleri (N=220)

Tanımlayıcı Özellikler	N	%
Yaş Ortalaması	22,38±1,21	
Cinsiyet		
Kız	140	63,6
Erkek	80	36,4
Kardeş sayısı		
Kardeş yok	17	7,7
1-3 kardeş	137	62,3
4-6 kardeş	43	19,5
7 kardeş ve üzerinde	23	10,5
En uzun yaşanan yer		
Köy	26	11,8
Kasaba	6	2,7
İlçe	101	45,9
İl	87	39,6
En uzun yaşanan coğrafi bölge		
Marmara	27	12,3
Ege	67	30,5
Akdeniz	42	19,1
Karadeniz	11	5,0
Doğu	17	7,7
Güneydoğu	39	17,7
İç anadolu	17	7,7
Ailenin gelir durumu		
Gelir giderden az	41	18,7
Gelir gidere denk	142	64,5
Gelir giderden fazla	37	16,8
İkamet edilen yer		
Öğrenci yurdu	25	11,4
Ailele evde	16	7,3
Arkadaşlarıyla evde	153	69,5
Tek başına evde	26	11,8
Aile yapısı		
Çekirdek aile	171	77,7
Geniş aile	41	18,7
Parçalanmış aile	8	3,6
65 yaş üstü yakını olan		
Evet	177	80,5
Hayır	43	19,5
Yakınlık derecesi		
Büyükanne	63	35,6
Büyükbaba	34	19,2
Büyükbaba ve büyükanne	73	41,3
Amca / dayı	7	3,9
65 yaş üzeri yakını ile birlikte yaşama		
Evet	73	33,2
Hayır	147	66,8

Birlikte yaşanan yakının derecesi		
Büyükanne	37	50,7
Büyükbaba	7	9,6
Büyükanne ve büyükbaba	29	39,7
Birlikte yaşanan süre		
1-5 yıl	29	39,7
6-10 yıl	14	19,2
11-15 yıl	9	12,4
16 yıl ve üzeri	21	28,7
Yaşlı aile üyeleri ile yaşama isteği		
Evet	136	61,8
Hayır	84	38,2
Yaşlı aile üyeleri ile yaşama isteği nedenleri*		
Birbirimizi destekleriz.	34	25,0
Yaşlı bir bireye kendi evimde bakmak daha kolay olur.	22	16,1
Yaşlı birey tek başına evde yaşamamalıdır	48	35,2
Yaşlı birey ailenin bir parçasıdır.	84	61,7
Yaşlı bireye yardım etme isteği	40	29,4
Yaşlı bireylere bakma zorunluluğu	14	10,2
Yaşlı aile üyeleri ile yaşamak istememe nedenleri		
Ayrı evlerde olmak daha iyi	28	47,5
Bakmak için yeterli zaman yok	5	8,5
Yalnız yaşayabilirler	14	23,7
Sınırlama getirir	12	20,3
Yaşlı bakım biriminde çalışmayı isteme		
Evet	149	67,7
Hayır	71	32,3
Huzurevi ziyareti yapma		
Evet	196	89,1
Hayır	24	10,9
Yaşlı aile üyesinin huzurevinde yaşamasını isteme		
Evet	33	15,0
Hayır	187	85,0
Geriatridersi alma		
Evet	177	80,5
Hayır	43	19,5
Toplam	220	100,0

*Birden fazla yanıt verilmiştir.

(%80,5) geriatridersi almıştır ve (%89,1) huzurevi ziyareti yapmıştır.

Öğrencilerin Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği ve Temel Empati Ölçeği'nden aldıkları toplam puanların ve ölçek alt boyutlarının puan ortalaması dağılımları Tablo 2'de verilmiştir. Öğrencilerin Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği toplam puan ortalaması 136,18±9,17, olumsuz tutum alt boyut puanı 66,80±10,04, olumlu tutum alt boyut puanı ise 69,37±9,59'dur. Öğrencilerin Temel Empati

Ölçeği toplam puan ortalaması 74,87±9,41, bilişsel alt boyut puanı 35,77±5,18, duygusal alt boyut puanı ise 39,10±6,40'dur. Öğrencilerin bazı değişkenlere göre Temel Empati Ölçeği ve Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği puan ortalamalarının dağılımları Tablo 3'te verilmiştir. Öğrencilerin cinsiyetlerine, yaşlı bakım biriminde çalışmayı isteme durumuna, geriatridersi alma durumuna ve en uzun yaşadığı bölgeye göre Temel Empati Ölçeği puan ortalamaları anlamlı farklılık göstermiştir. Erkek öğrencilerin, yaşlı bakım biriminde çalışmayı istemeyen öğrencilerin, geriatridersi almayan öğrencilerin ve Doğu Anadolu ya da Karadeniz bölgesinde uzun süre yaşayan öğrencilerin Temel Empati Ölçeği puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşüktür ($p<0,05$). Öğrencilerin Temel Empati Ölçeği puan ortalamaları 65 yaş üstü yakını olma durumu, 65 yaş üzeri yakın ile birlikte yaşama durumu, evde yaşlı ile kalma isteği, huzurevi ziyareti yapma durumu, yaşlı aile üyesinin huzurevinde yaşamasını isteme durumu, en uzun yaşanan yer, ailenin gelir durumu ve aile yapısı gibi değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Öğrencilerin yaşlı bakım biriminde çalışmayı isteme durumuna ve geriatridersi alma durumuna göre Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği puan ortalamaları anlamlı farklılık göstermiştir. Yaşlı bakım biriminde çalışmayı isteyen ve geriatridersi alan öğrencilerin Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir ($p<0,05$). Öğrencilerin Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği puan ortalamaları cinsiyet, 65 yaş üstü yakını olma durumu, 65 yaş üzeri yakın ile birlikte yaşama durumu, evde yaşlı ile kalma isteği, huzurevi ziyareti yapma durumu, yaşlı aile üyesinin huzurevinde yaşamasını isteme durumu, en uzun yaşanan yer, en uzun yaşanan bölge, ailenin gelir durumu ve aile yapısı gibi değişkenlere göre anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$).

Tablo 2. Hemşirelik öğrencilerinin kogan yaşlı tutum ölçeği ve temel empati ölçeğinden aldıkları puanların dağılımları (N=220)

Ölçekler ve Alt Boyutları	Mean±SD
Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği Toplam Puanı	136,18±9,17
-Kogan Olumsuz Tutum Alt Boyut Puanı	66,80±10,04
-Kogan Olumlu Tutum Alt Boyut Puanı	69,37±9,59
Temel Empati Ölçeği Toplam Puanı	74,87±9,410
-Temel Empati Ölçeği Bilişsel Alt Boyut Puanı	35,77±5,185
-Temel Empati Ölçeği Duygusal Alt Boyut Puanı	39,10±6,409

Tartışma

Bu çalışmada Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği kullanılarak hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara karşı tutumları değerlendirilmiş ve tutumlarının nispeten olumlu olduğu saptanmıştır. Bu olumlu tutum büyük oranda geleneksel değerlerimizle ilişkili olabilir (21). Hemşirelerin yaşlılara karşı tutumları toplumun tutum ve kültürel özelliğinden etkilenmektedir. Dünya genelinde 2000'li yılların başından itibaren toplumsal yapılarda görülen değişimlerle birlikte hemşirelerin ve hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara karşı olumlu tutumlarında azalma olduğu görülmektedir (22). Son dönemde Türk toplumunun yapısında da görülen bazı değişimler (kadının iş hayatına katılması ve çekirdek aile düzenine geçiş gibi) bireylerin yaşlıya karşı tutumlarında değişime neden olmuştur. Fakat geleneksel Türk toplumunda

Tablo 3. Öğrencilerin bazı değişkenlere göre temel empati ölçeği ve kogan yaşlı tutum ölçeği puan ortalamalarının dağılımları (N=220)

Değişkenler	n	Temel Empati Ölçeği		Kogan Yaşlı Tutum Ölçeği	
		Mean±SD	İstatistiksel Değer	Mean±SD	İstatistiksel Değer
Cinsiyet					
Kız	140	77,55±18,49	t=6,032	136,77±9,56	t=1,263
Erkek	80	70,17±9,139	p=0,00*	135,15±8,39	p=0,20
65 yaş üstü yakını olan					
Evet	177	74,81±9,41	t=-0,189	136,03±9,00	t=-0,503
Hayır	43	75,11±9,48	p=0,850	136,81±9,89	P=0,615
65 yaş üzeri yakın ile birlikte yaşama durumu					
Evet	73	75,10±9,53	t=0,263	136,25±9,26	t=0,074
Hayır	147	74,75±9,37	p=0,793	136,15±9,15	p=0,941
Evde yaşlı ile kalma isteği					
Evet	136	74,71±9,57	t=-0,319	135,80±9,81	t=- 0,782
Hayır	84	75,13±9,18	p=0,750	136,80±8,02	p=0,435
Yaşlı bakım biriminde çalışmayı isteme					
Evet	149	76,73±8,54	t=4,420	137,08±9,25	t=2,123
Hayır	71	70,97±10,00	p=0,00	134,30±8,74	p=0,035
Huzurevi ziyareti yapma					
Evet	196	74,25±9,42	t=0,343	136,09±8,99	t=-0,415
Hayır	24	74,94±9,44	p= 0,0732	136,92±10,52	p= 0,0678
Yaşlı aile üyesinin huzurevinde yaşamasını isteme					
Evet	33	74,69±10,00	t=-0,116	138,97±10,20	t=1,906
Hayır	187	74,90±9,32	p=0,908	135,69±8,91	p=0,058
Geriatridersini alma					
Evet	177	75,73±9,34	t=2,798	136,80±9,17	t=2,051
Hayır	43	71,32±8,93	p=0,006	133,63±8,81	p=0,041
En uzun yaşanan yer					
Köy	26	34,96±4,05		136,69±7,81	
Kasaba	6	38,50±3,61		140,33±14,34	
İlçe	101	36,17±4,59	F=1,056	136,05±9,91	F=0,468
İl	87	35,35±6,10	p=0,369	135,90±8,287	p=0,705
En uzun yaşanan bölge					
Marmara	27	37,62±4,94		136,00±8,14	
Ege	67	35,80±4,43		137,00±8,07	
Akdeniz	42	37,42±5,00		135,81±11,17	
Karadeniz	11	33,90±4,70		134,45±7,44	
Doğu	17	33,23±7,62		139,71±8,01	
Güneydoğu	39	35,00±4,89	F=2,537	135,92±9,68	F=1,087
İç anadolu	17	34,11±5,25	p=0,022	132,35±9,92	p=0,371
Ailenin gelir durumu					
Gelir giderden az	41	35,78±4,08		136,71±6,69	F=0,745
Gelir gidere denk	142	36,07±5,52	F=2,742	36,46±10,12	p=0,476
Gelir giderden fazla	37	34,62±4,86	p=0,067	134,51±7,53	
Aile Yapısı					
Çekirdek aile	171	36,00±5,33		136,05±8,78	
Geniş aile	41	35,02±4,78	F=0,036	135,66±10,78	F=1,568
Parçalanmış aile	8	34,75±3,57	p=0,965	141,75±7,28	p=0,211

*p<0,05

hala yaşlılar bilge ve rehber bireyler olarak kabul edilmekte ve birçok çocuk vefa duygusuyla hastalık olmaksızın ölünceye kadar ailelerine bakmaktadır (9). Ülkemizde ve yurt dışında hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutumunu belirlemek amacıyla yapılan çeşitli çalışmalarda sonuçların farklılık gösterdiği görülmektedir. Çeşitli toplumlarda yapılan çalışmalarda hemşirelerin yaşlılara karşı tutumlarında görülen farklılık ulusal politikalar ve kültürel özelliklerden kaynaklanıyor olabilir (22). Geleneksel toplumlarda yaşlılık ve yaşlılık deneyimlerinin kıymetli olduğu düşünülürken, sanayileşme sonrası toplumlarda yaşlılık ve yaşlılık deneyimlerinin daha az kıymetli görüldüğü söylenebilir (23). Literatür incelendiğinde hemşirelik öğrencilerinin yaşlılara karşı tutumları genellikle olumlu (9, 21, 22) olmakla birlikte bazı çalışmalarda tutumlarının olumsuz olduğu görülmüştür (1, 24). Tüm bu bulgular doğrultusunda sonuçlarımızın daha önceki çalışma sonuçları ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Yaşlılara verilen sağlık hizmetinin kalitesini iyileştirmek için, öğrencilerin yaşlılara yönelik pozitif tutum ile birlikte empatik yaklaşım becerilerinin geliştirilmesi önemlidir. Araştırmada hemşirelik öğrencilerinin empatik yaklaşım becerileri Temel Empati Ölçeği kullanılarak değerlendirilmiş toplam empati puan ortalamasının ortalamanın üzerinde olduğu saptanmıştır. Önceki çalışmalar hemşirelik öğrencilerinin empatik yaklaşım becerilerinin istedik düzeyde olmasa da yüksek olduğunu göstermektedir (14, 17, 18). Bu anlamda bulgularımızın literatür ile benzer olduğu söylenebilir.

Araştırmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre puanları yüksek olmakla beraber cinsiyet faktörünün öğrencilerin yaşlılara karşı tutumlarında etkili olmadığı belirlenmiştir. Bazı çalışmalar bu sonucu desteklemekle birlikte (25), çalışmaların çoğunda kız öğrencilerin (24, 26, 27, 28), bazılarında ise erkek öğrencilerin (1, 6, 10, 29) yaşlılara karşı tutumlarının daha olumlu olduğu saptanmıştır. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre yaşlılara daha olumlu tutum geliştirmeleri, kadının toplumdaki yeri ve bakımda daha aktif sorumluluk almasıyla açıklanabilir.

Öğrencilerinin cinsiyetine göre empatik yaklaşım becerileri karşılaştırıldığında ise kız öğrencilerin empati puan ortalamalarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatürde incelendiğinde, cinsiyet ile empatik yaklaşım becerileri arasındaki ilişkiye ait çelişkili sonuçların olduğu görülmektedir. Bazı çalışmalarda öğrencilerin cinsiyeti ile empatik yaklaşım becerileri arasında farklılık bulunmadığı (30), bazılarında ise empatik yaklaşım becerilerinin kadınların lehine (14, 18) anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Literatür incelendiğinde, kadınların erkeklerle kıyasla duygusal zekalarının daha yüksek olması nedeniyle empati becerilerinin daha iyi olduğu düşünülmektedir (18). Ayrıca toplumumuzda kadınlara biçilen toplumsal rol nedeniyle kadınların daha empatik yaklaştığı bildirilmektedir (30).

Öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarını etkileyebileceği düşünülen faktörlerden biri de yaşamının bir döneminde yaşlı bir bireyle aynı evde yaşama durumudur. Birçok çalışma (21, 26, 28) yaşlılarla uzun süre birlikte olan hemşirelerin yaşlılara karşı tutumlarının daha olumlu

olduğunu bildirmekle birlikte bizim çalışmamızda öğrencilerin yaşlılara karşı tutumunun farklılık göstermediği saptanmıştır. Ülkemizde Türgay ve ark. tarafından yapılan çalışma bu sonucu desteklemektedir (28). Kültürümüzde yaşlılara saygı önem taşımaktadır ve yetişkin çocuklardan ebeveynlerinin bakımını üstlenmesi beklenmektedir (31). Fakat çalışmada öğrencilerin evde yaşlı ile kalma isteğiyle yaşlılara yönelik tutumları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Bazı çalışmalarda evinde yaşlı birey ile yaşamayı isteyen hemşirelerin yaşlılara karşı tutumlarının daha olumlu olduğu saptanmıştır (31).

Artan yaşlı nüfusu ile birlikte yaşlıların sağlık bakım ihtiyaçlarına cevap verecek hemşirelerin ve sağlık profesyonellerinin hazırlanması büyük önem taşımaktadır. Çalışmalar öğrencilerin mezuniyet sonrasında yaşlı bireylerle çalışma isteğinin ve yaşlılık süreci ile ilgili bilgi düzeyinin (11, 22, 28) yaşlılara karşı olumlu tutumla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu noktada geriatri eğitimi önem kazanmaktadır. Geriatri hemşireliği eğitimi ile birlikte pozitif klinik öğrenme deneyimlerinin yaşlı insanlara yönelik tutumları geliştirebileceği ve yaşlı insanlarla çalışmayı tercih eden hemşirelerin sayısını arttırılabileceği düşünülmektedir (22). Ancak, Türkiye’de hemşirelik eğitimi müfredatında geriatri hemşireliği dersleri zorunlu değildir ve öğrencilerin olumlu etkilenebilecekleri klinik uygulama olanakları sunulmamaktadır (28). Literatür ile uyumlu olarak bu çalışmada geriatri dersi alan ve mezuniyet sonrasında yaşlı bireylerle çalışmak isteyen öğrencilerin yaşlılara karşı tutumlarının daha olumlu olduğu ve empatik yaklaşım becerilerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0,05$). Yaşlılara bakım vermek isteyen öğrencilerin olumlu tutuma sahip olmaları beklenen bir sonuçtur. Farklı olarak yaşlılarla çalışmış olmanın yaşlılara karşı tutum ile ilişkili olmadığını gösteren çalışmalarda mevcuttur (6, 31). Çalışmalar hemşirelik öğrencilerinin empatik yaklaşım becerilerinin eğitimle geliştirilebildiğini göstermektedir. Öğrencilerin geriatri alanında daha fazla eğitim almaları durumunda, yaşlı nüfusla çalışmaya daha hazırlıklı oldukları ve kendilerini daha yetkin hissettikleri belirlenmiştir. Eğitim sürecinde empatiye odaklanılması öğrencilerin empatik yaklaşım becerilerini önemli ölçüde arttırabilmektedir (4). Hemşirelik öğrencilerinin empatik yaklaşım becerilerinin ve yaşlılara yönelik tutumlarının belirlenmesi, müfredatın düzenlenmesi için bir fırsat sağlayacaktır (14). Yaşlı yetişkinlere yönelik kaygı ve bu yaş grubuna yönelik kötü tutumlar, sağlık çalışanlarının yaşlı yetişkinlerle çalışmayı tercih etmeleri önündeki engellerdendir (4). Bu bağlamda mezuniyet sonrasında yaşlı bireyler ile çalışmayı isteyen ve geriatri eğitimi alan öğrencilerin empatik yaklaşım becerilerinin yüksek olması beklenen bir sonuçtur.

Köy ve ilçe gibi küçük nüfuslu yerleşimlerde yaşayan öğrencilerin yaşlılarla iletişiminin daha gelişmiş olduğu buna bağlı olarak yaşlılara karşı tutumlarının daha olumlu olduğu düşünülmektedir (26). Fakat çalışmada öğrencilerin en uzun yaşadığı yerin ve bölgenin yaşlıya karşı tutumlarında etkili olmadığı belirlenmiştir. Yılmaz ve Özkan’ın (16) çalışmasında ise köy/kasaba gibi yerleşim yerlerinde

yaşayan öğrencilerin yaşlılara karşı tutumlarının daha olumlu olduğu belirtilmiştir. Öğrencilerin empati düzeyleri ile en uzun yaşadıkları bölge incelendiğinde ise Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgesinde yaşayan öğrencilerin empati eğilimlerinin anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmüştür. Literatürde bu konuyla ilgili bir bilgiye rastlanmamış olmakla birlikte daha ataerkil ve geleneksel bir yapının hakim olduğu bu iki bölgede öğrencilerin empatik yaklaşım becerilerinin düşük olması beklenen bir sonuç değildir.

Çekirdek aileye sahip öğrencilerin yaşlılara yönelik tutumlarının daha olumlu olduğunu gösteren çalışma sonucu olmakla birlikte (16), bu çalışmada aile tipinin yaşlılara yönelik tutumu etkilemediği saptanmıştır. Bazı çalışmalar bu sonucu desteklemektedir (1, 25).

Sonuç

Sonuç olarak yaşlılıkla ilgili pozitif tutumlar yaşlı bakım biriminde çalışmayı isteme ve geriatri dersi almaktan etkilenmektedir. Ayrıca öğrencilerin empatik yaklaşım becerilerinin kız öğrencilerde, yaşlı bakım biriminde çalışmayı isteyen öğrencilerde, geriatri dersi alan öğrencilerde ve Marmara ya da Akdeniz bölgesinde uzun süre yaşayan öğrencilerde anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğrencilerin yaşlılara karşı orta düzeyde olumlu tutumu olduğu ve empatik yaklaşım becerilerin yüksek olduğu belirlenmiştir. Bununla beraber, Türkiye’de yaşlı popülasyonunun artmasıyla yaşlıların bakımını sağlamak için yeterli şekilde hazırladıkları hemşireler önemli hale gelmiştir. Öğrencilerin yaşlılara karşı daha olumlu tutum geliştirebilmeleri için hemşirelik müfredatında geriatri dersine yer verilmelidir. Ayrıca yaşlılarla daha iyi empati yapabilmeleri için bu ders içeriğinin simülasyon ve rol play gibi aktif öğrenme teknikleri ile desteklenmesiyle, öğrencilere yaşlı bireylerin yaşadığı bazı fonksiyonel zorlukları deneyimleyecekleri yapılandırılmış fırsatlar sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

1. Köse G, Ayhan H, Taştan S, İyigün E, Hatipoğlu S, Han AC. Sağlık alanında farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının belirlenmesi. *Gülhane Tıp Derg* 2015; 57: 145-51.
2. Türkiye İstatistik Kurumu İstatistiklerle Yaşlılar, 2017 (İnternet), Ulaşım adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=27595>, (Ulaşım tarihi: 23/06/2018).
3. Yazıcı SÖ, Kalaycı I, Kaya E, Tekin A. Yaşlı bakım programı öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi* 2015; 8(2): 77-87.
4. Douglass C, Henry BW, Kostiwa IM. An aging game simulation activity for allied health students. *Educational Gerontology* 2008; 34(2): 124-35.
5. Bleijenberg N, Jansen MJM, Schuurmans MJ. Dutch nursing students' knowledge and attitudes towards older people - A longitudinal cohort study. *Journal of Nursing Education and Practice* 2012; 2(2): 1-9.
6. Hweidi IM & Al-Obeisat SM. Jordanian nursing students' attitudes toward the elderly. *Nurse Educ Today* 2006; 26(1): 23-30.
7. Lee YS. Measures of student attitudes on aging. *Educational*

Gerontology 2009; 35(2): 121-34.

8. Shen J & Xiao LD. Factors affecting nursing students' intention to work with older people in China. *Nurse Educ Today* 2011; 32(3): 219-23.
9. Celik SS, Kapucu S, Tuna Z, Akkus Y. Views and attitudes of nursing students towards ageing and older patients. *Australian Journal of Advanced Nursing* 2010; 27(4): 24-30.
10. Ayoğlu FN, Kulakçı H, Ayyıldız TK3 Aslan GK, Veren F. Attitudes of Turkish nursing and medical students toward elderly people. *J Transcult Nurs* 2014; 25(3): 241-48.
11. Haron Y, Levy S, Albagli M, Rotstein R, Riba S. Why do nursing students not want to work in geriatric care? A national questionnaire survey. *Int J Nurs Stud* 2013; 50: 1558-65.
12. Bousfield C, Hutchison P. Contact, anxiety and young people's attitudes and behavioral intentions towards the elderly. *Educational Gerontology* 2010; 36: 451-66.
13. Ergin D, Şen Celasin N, Akış Ş, Altan Ö, Bakırlioğlu Ö, Bozkurt S. Dahili kliniklerde görev yapan hemşirelerin tükenme ve empatik beceri düzeyleri ve bunları etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi* 2009; 4: 49-64.
14. Sağır D, Özkaptan BB. Attitudes of nursing students towards older people with their empathic tendency in sinop having the oldest population in turkey. *International Journal of Advanced Research* 2016; 4(3): 1138-43.
15. Chen AM, Kiersma ME, Yehle KS, Plake KS. Impact of an aging simulation game on pharmacy students' empathy for older adults. *Am J Pharm Educ* 2015; 79(5): 65.
16. Yılmaz E, Özkan S. Hemşirelik öğrencilerinin empatik beceri ve iletişim beceri düzeyleri ile bireysel özellikleri arasındaki ilişki. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 2009; 25: 37-50.
17. Mete S, Gerçek E. PDÖ yöntemiyle eğitim gören hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilim ve becerilerinin incelenmesi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi* 2005; 9(2): 11-7.
18. Çaka SY, Topal S, Nemut T, Çınar N. Hemşirelik ve ebellek öğrencilerinde aleksitimi ile empati arasındaki ilişki. *Journal of Human Sciences* 2018; 15(2): 996-1005.
19. Küçükgüçlü Ö, Mert H, Akpınar B. Reliability and validity of Turkish version of attitudes toward old people scale. *J Clin Nurs* 2011; 20(21-22): 3196-203.
20. Topçu Ç, Baker ÖE, Aydın YÇ. Temel empati ölçeği türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2010; 4(34): 174-82.
21. Ünalın D, Soyuer F, Elmalı F. Geriatri merkezi çalışanlarında yaşlı tutumunun değerlendirilmesi. *Kafkas J Med Sci* 2012; 2: 115-20.
22. Liu YE, Norman IJ, While AE. Nurses' attitudes towards older people: A systematic review. *Int J Nurs Stud* 2013; 50(9): 1271-82.
23. Dağdelen ÇM. Tüketim Kültürüne Alternatif Bir Bakış: Yaşlılık Değerinin Tüketimi. *Journal of International Social Research* 2017; 10(49): 283-294.
24. Lambrinou E, Sourtzi P, Kalokerinou A, Lemonidou C. Attitudes and knowledge of the Greek nursing students older people. *Nurse Educ Today* 2009; 29: 617-22.

25. Adıbelli D, Türkoğlu N, Kılıç D. Öğrenci hemşirelerin yaşlılığa ilişkin görüşleri ve yaşlılara karşı tutumları. DEUHYO ED 2013; 6 (1); 2-8.
26. Altay B, Aydın T. Hemşirelik öğrencilerinin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumlarının değerlendirilmesi. HEAD 2015; 12(1): 11-8.
27. Söderhamn O, Lindencrona C, Gustavsson SM. Attitudes toward older people among nursing students and registered nurses in Sweden. Nurse Educ Today 2001; 21(3): 225-29.
28. Tüργay AS, Şahin S, Aykar FŞ, Sarı D, Badır A, Özer ZC. Attitudes of Turkish nursing students toward elderly people. European Geriatric Medicine 2015; 6(3): 267-70.
29. Holroyd A, Dahlke S, Fehr C, Jung P, Hunter A. Attitudes toward aging: implications for a caring profession. J Nurs Educ 2009; 48(7): 374-80.
30. Arpacı P, Özmen D. Hemşirelik öğrencilerinin özgecili ve empatik eğilim düzeyleri ve aralarındaki ilişki. HEAD 2014; 11(3): 51-7.
31. Asiret GD, Kaymaz TT, Canbolat Ö, Kapucu S. Hemşirelerin yaşlıya ilişkin tutumları. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi 2015; 17(1): 10-20.